

L'URBANISME I ELS URBANISMES AL LLINDAR DEL SEGLE

Panorama de les arts i de les ciències de l'espai humanitzat

MANUEL RIBAS I PIERA

Membre de la Secció de Ciències i Tecnologia de l'Institut d'Estudis Catalans
Professor emèrit de la Universitat Politècnica de Catalunya

SUMMARY

Town Planning and Others at the Edge of the Century: Overview on Arts and Sciences of Human Space.

The first part of this article, **Town Planning in the confluence of many disciplines**, is an open free meditation in which **large Town Planning** is verified. Verification is done just in what it could be unfair, i.e. in the eventual conflicts due to planner's invasion into other scientific and professional fields.

The second part, **The real size of Town and City Planning at the end of the Century**, is conceived to explain Planning crisis and tries to convince readers on the point that Classical Planning is changing to a new larger and more vaste Planning. Its theoretical comprehension, and also its territorial extension is today fairly enlarged. Changes are due to the real evolution of the Contemporary City and to the present social life of its inhabitants.

Finally, third part is to expose the signs which announce the arrival of a new Planning System, which will be easier, more subtle, more realistic. In this way, however, there is no place for the regret of chaos and lack of discipline sometimes characteristic of the Past.

The real scope of this article is to offer a comprehensive view over the ground where Sciences and Arts of Human Space are today established. This is what some of us call Urbanism.

1. L'URBANISME EN LA CONFLUÈNCIA DE DISCIPLINES

A l'urbanisme, avui, l'arrel etimològica li va petita. El concepte s'ha fet gran, i sense canviar de nom abasta ja la totalitat de l'espai humanitzat que és, en extensió, una gran part del nostre planeta.

És cert que altres conceptes han retallat aquest abast per excessiu i han creat noms i disciplines sense, però, aclarir gaire llurs límits respectius. Examinem-los.

Primer la ruralística, concepte que arrenca de la mateixa obra de Cerdà, i que en visió del segle passat donava a l'urbanisme un contramotlló en negatiu, a la manera de les "figures buides" de Subirachs i també com en elles amb un cert

caràcter residual, que no podia definir-se en ell mateix sinó a través d'allò que no és o no era ciutat.

Després, i ja en plena modernitat, apareix amb força el concepte d'ordenació del territori (*Landesplanung* o *Grossraumordnung* entre els germànics) utilitzat per a abordar –nominalment– l'estudi espacial dels grans espais supra i extra urbans, però, pràcticament, l'estudi regional de les “armadures urbanes” o sistemes de ciutats que són **les que donen sentit al territori**. Emfasitzo aquesta darrera afirmació perquè després hauré de tornar-hi

Doxiadis, un urbanista grec que tingué fama universal durant els anys setanta, [1] llançà el concepte d'ekística, que aspirava a donar una visió total de tot el món urbanitzat i que de fet era una globalització de l'ordenació del territori amb noves terminologies utilitzades sobretot per l'afany de vendre planejament arreu.¹

El nom d'ekística no significa cap aproximació ecològica en el sentit correcte. L'ecologia com a estudi de sistemes localitzats no ha tingut ni pot tenir cap frec-a-frec amb l'urbanisme extens al qual estic referint aquest enumeració de conceptes i de disciplines. Un autor, [2] però, s'acostà enormement al camp de l'espai humanitzat, i més recentment els estudis d'ecologia urbana, tot i que són fets *a posteriori* de l'urbà, resulten interessants per a la comprensió global de l'espai humanitzat que més endavant defensaré com a sinònim d'espai “d'alguna manera urbà”.

La geologia i la geografia, cadascuna al seu nivell, són certament concomitants amb l'àmbit de l'espai humanitzat. És obvi que el paper “explicatiu” de la geologia (geomorfologia i geodinàmica), i també de la geografia física, són a la base del fet urbà, com a condicionants poderosos del poblament, tant pel que fa a la seva implantació com també a la seva pervivència. No obstant això, les acusacions mútues d'intrusisme –fins ara escasses, pacífiques i jo crec que enriquidores– s'han donat entre els camps de la geografia humana (geografia urbana, geografia econòmica, geografia regional) i el de l'urbanisme, com a conseqüència del recent desbordament extramurs –mai tan ben dit– d'aquest i alhora de la presa de consciència dels “nous geògrafs”, que avui ho són tots.

Les aportacions metodològiques dels geògrafs a la que jo anomeno teoria dels assentaments humans o si ho voleu més curt, del poblament, han deixat fites il·lustres i aclaridores: Chrystaller i Lössch, entre els precursors, i després Berry i Harvey (molt diferentment l'un de l'altre), entre els que ara recordo. Hi ha, però, un altre camp metodològic en el qual els geògrafs han contribuït eficaçment a aprofundir en els espais urbanitzats i és en el de l'anàlisi locacional, mot inventat i admirablement definit i tractat per Hagget [3] al qual seguí Hägerstrand [4] amb la recerca sobre la difusió territorial de les innovacions culturals i tècniques.

1. A Catalunya, Doxiadis va tenir cap al 1970 alguns encàrrecs d'abast regional dels quals el corresponent al territori de tota la província de Girona és el que prosperà més.

L'urbanisme extens que presentaré a la segona part d'aquest article, en aquest punt es troba amb l'anomenada economia regional. L'anàlisi regional que havien iniciat els geògrafs del primer quart de segle es consolida amb el "reader" pioner i fonamental de Walter Isard, [5] seguit del de Friedmann-Alonso [6] i fins al més modern de Bernardo Secchi; [7] amb John Friedmann i els seus "territoris de frontera" [8] i amb Richardson [9] com a teoritzador global i molt més abstracte.

La concurrència darrera i més moderna de l'urbanisme extens ha estat amb el camp de les ciències i tècniques (enginyeries per a alguns) mediambientals. El concepte de **medi**, que té un substrat fortament qualitatiu, és totalment coincident amb el d'**espai humanitzat**; perquè si sovint sembla que la defensa i protecció del medi s'aplica només a comunitats vegetals i animals, sempre però es fa en funció de l'home –i perdoneu-me el tòpic– com a rei de la creació.

És evident, però, que si els camps són concidents, és diferent en cada cas l'objectiu. La visió de l'urbanisme extens –l'espai en funció del poblament que suporta– es més globalitzadora i necessita les enginyeries mediambientals com en el terreny de l'urbanisme clàssic –la construcció de la ciutat– es necessitaren i es necessiten encara les enginyeries infraestructurals viàries, sanitàries, de telecomunicació i de transports.

Primer escull: pot sorprendre algú que en un article consagrat a l'urbanisme i als urbanismes al llindar del segle s'esmentin situacions pròximes però depassades. Crec en la continuïtat de la cultura i, repetint Xènius, crec que tot el que no és tradició –elaborada, s'entén, sobre bases anteriors– és plagi o calc mimètic i per tant destemporalitzat, arrencat d'una situació concreta ja depassada.

Aquesta continuïtat de la cultura és la que em permet de referir-me a situacions forçosament pretèrites –és a dir conegudes– per a situar el pensament actual urbanístic; que com en tants altres camps de la cultura contemporània és de crisi, és a dir, de preparació i d'albada per al que ha de venir.

Segon escull: l'especificat i la solidesa de les disciplines anomenades aquí "concurrents" amb l'urbanisme extens fan vulnerable l'afirmació de concurrència si hom pensa que pot anar encaminada a afeblir llur autonomia disciplinar i a practicar una mena de política d'agregació o de colonialisme sota la bandera i el nom de l'urbanisme que he anomenat extens, com les que en el seu dia intentaren fer la teologia i la filosofia medievals. Deu me'n guard! La pretensió del meu escrit i repàs és tota una altra.

2. LA REAL DIMENSIÓ DE L'URBANISME EN EL TOMBANT DE SEGLE

No ha estat cap conquesta teòrica ni disciplinar, sinó la conseqüència de noves situacions de fet quant al poblament, és a dir quant a l'ús de l'espai humanitzat.

La primera cosa o concepte-realitat que ha entrat en un procés de canvi no interromput ha estat la ciutat. De fet, les metròpolis i els sistemes metropolitans ja s'havien anat definint com la forma moderna de ciutat; però fou ara fa trenta anys que la doctrina començà a produir punts de vista elaborats i orgànics.

Probablement la primera definició científica del que era el fenomen metropolità foren les Actes d'una Conferència de l'"Istituto Lombardo di Studi Economici e Sociali" (ILSES), a Stresa, cap al 1962. Abans, però, i des de Catalunya estant, val a dir que l'expressió de l'arquitecte Nicolau M. Rubió i Tudurí com a president de la Societat Cívica "La Ciutat Jardí" en una conegudíssima instància que adreçà al President de la Mancomunitat i les posteriors repeticions del terme "Gran Ciutat de Catalunya", eren premonicions d'un sentiment estès, que si probablement no arribava encara a ésser un estat d'opinió sí que almenys era un estat d'ànim que preparava el reconeixement de l'urbanisme estès i extens tal com jo l'he adjectivat en aquest escrit.

El decenni dels seixanta, ben aviat es féu familiar l'expressió nova dimensió de la ciutat. Quant a la realitat que la motivava, només calia obrir els ulls per a adonar-se de la seva versemblança.

La ciutat en els exemples més dinàmics i avançats ja havia deixat d'ésser aquell ens de poblament més o menys concèntric –segons ho permetés l'entorn físic–, sempre al voltat d'un nucli original anomenat des d'ara centre històric o ciutat vella.

Aquesta seria a partir d'ara la "ciutat tradicional", "ciutat ràdio-cèntrica", "ciutat cortical", segons les expressions usuals i encara vàlides en aquest tombant de segle. L'altra, la nova, la ciutat del futur (perquè era ja la ciutat del present en tants i tants casos), era la ciutat policèntrica, difusa, amb discontinuïtat d'edificacions però amb continuïtat de valors urbans. És a dir, la ciutat metropolitana formada per la metròpolis i per la seva gran àrea.

La ciutat metropolitana implica un afegit de llibertat: les noves xarxes de comunicació dins l'àrea metropolitana permeten una gran varietat d'opcions pel que fa a les alternances treball-residència-lleure, el tres components que havien passat a ser clàssics des que foren definits per la Carta d'Atenes.²

Alhora, hom definia el metropolitanisme com aquella extensió urbana multifocal en la qual una qualitat homogènia de vida urbana (valors urbans) estava assegurada per a qui feia ús de la ciutat opcional i heterogènia en les seves polaritats diversament caracteritzades .

Aquesta nova realitat dins els extensos límits del seu territori "conurbat" esborrava les diferències entre ciutat i no ciutat. Fins i tot el concepte de "camp" utilitzat pels clàssics (Marx, Cerdà) canviava radicalment per a passar a ésser, també, un espai urbà amb funcions diferents. Així es canviava el concepte pejoratiu

2. La Carta, pensada i redactada a la manera d'un catecisme de l'urbanisme post-maquinista, fou preparada durant el III Congrés Internacional d'Arquitectura Moderna (CIAM-1933), amb una important participació de l'arquitecte Le Corbusier.

i tristament espontani de la "taca d'oli" que tot ho embruta i ho devalua (tant si és camp com si és ciutat), per un altre concepte actiu en què la continuïtat de valors urbans abans esmentada planava damunt espais edificats, espais de comunicacions, espais de lleure, o espais agrícoles i de bosc, tots englobats dins l'àrea metropolitana. És en aquest sentit que el massís de Collserola ha passat a ésser "urbà", a París ja no solament els "Bois" tradicionals (de Boulogne i de Vincennes) sino també les "forêts" de l'Ile de France són ara urbanes, mentre a Berlín fins i tots els horts familiars de Dahlem i les riberes i platges del Wannsee són parts singulars i específiques de la gran ciutat metropolitana que les engloba i en gaudeix.

D'altra banda, el "territori", el "camp", la pretesa "no-ciutat" i les perifèries peri-urbanes (nou concepte avui molt utilitzat) guanyaven pes específic en un procés convergent amb el de la nova dimensió de la ciutat, i per tant coadjuvant amb el de la formació de l'Urbanisme extens que aquest escrit s'entesta a assenyalar insistentment com a característic del tombant de segle que vivim.

L'adquisició de pes específic per al nou concepte l'aportarà ben aviat el concepte revisat de "paisatge".

El mot, que nasqué de la mateixa arrel que "pagès" i "pagesia", ha pres recentment la representació combativa d'un concepte que és nou i també extens. Podríem dir, avançant conclusions, que a l'entorn d'un hom tot és paisatge, hi ha paisatges urbans, n'hi ha de rurals, com hi ha també paisatges metropolitans. Lús "urbanita" del territori s'ha estès amb la nova cultura del lleure i avui es pot dir que els camps o territoris urbans arriben molt més enllà que les noves perifèries urbanes; gràcies a l'ús festiu i lúdic del temps lliure que porta periòdicament (caps de setmana) els ciutadans a usar "ciutadanament" dels anomenats "recursos" paisatgístics.

Tota situació *de facto* ha de generar tard o d'hora una modalitat del pensament, una "ideologia" nova i adequada. Es pot parlar avui del paisatgisme com de la nova disciplina que cristal·litza una manera de pensar extensament en el territori. El paisatgisme no és quelcom separat, com un *plus* en l'ús del territori, sinó que és intrínsecament l'ús del territori. Tant, que alguns departaments universitaris d'urbanisme es pregunten si no serà paisatgisme el nou nom de l'urbanisme.

El paisatgisme és un recull de ciències, un recull de tècniques i alhora un art que es manifesta quan hom arriba a executar les seves darreres determinacions. Amb l'urbanisme sempre ha estat també així. D'aquí doncs el fonament de la frase citada.

És doncs, aquest, un nou fenomen explosiu de la ciutat que va encara més enllà que el vessament de la ciutat monocèntrica tradicional sobre el seu territori metropolitanitzat. Ambdós concorren sobre els fets que avalen la tesi de l'urbanisme extens com a situació nova.

Una tercera entrada, després de considerar el fenomen metropolità i la nova ideologia paisatgista, és la de l'ecologisme militant, que poc o molt ha influït en tots nosaltres, inclosos els responsables de la gestió pública.

La consideració de la terra –és a dir de tot l'entorn físic– com un bé que hom no pot malbaratar, com recalçà la cimera de Rio, i la tesi acceptada del desenvolupament mantenible, [10] han portat l'atenció no pas sobre els territoris de primera, és a dir les ciutats, sinó sobre la totalitat dels territoris, inclosos els de segona, els que hom considerava de farciment, subsidiaris, emergents.

Com que, malgrat aquest eixamplament notable dels camps d'atenció en el territori físic, ningú no dubta del transcendental paper de les ciutats com a focus de progrés i de cultura, això vol dir que l'urbanisme continua viu i necessari. Per tant, el paper de l'urbanisme s'ha fet extens i en certa manera omnicomprensiu com a representant del pensament i de l'acció cultural de l'home sobre la terra.

Pensar la ciutat significa des d'ara pensar en el territori global. El recent projecte de Pla Territorial General de Catalunya, a seixanta anys del "Regional Planning" dels germans Rubió [11], continua demostrant com el futur de la regió urbana de Barcelona està lligat amb el de tot el territori nacional; si hom ho oblidés malament aniria tant a l'un com a l'altre.

Se m'acut un exemple d'actualitat. La preconitzada Quarta Ronda viària de Barcelona probablement arriba a tenir sentit des de Barcelona estant i oblidant la resta; però és un evident contra-sentit si hom atén la visió territorial de tota la nació, ja que sembla ignorar flagrantment el significat i funció de l'Eix transversal Lleida-Girona-Figueres i encercla i potencia encara més la regió urbana barcelonina a costa de menystenir la resta.

Així, doncs, tres signes del temps ens marquen el camí de l'urbanisme en aquest tombant de segle: el **fenomen metropolità**, la **visió paisatgista** i l'**ecologisme racional del desenvolupament mantenible**; tots tres apunten a modificar el sentit de la ciutat dins la cultura moderna.

La ciutat com a escenari de la cultura no resulta atacada o afeblida en la nova situació. Ningú no dubta del seu paper de gresol aglutinador i catalític del progrés humà i així l'urbanisme continua essent plenament vigent.

Però el que ha canviat és el seu àmbit. Ja no s'atura a les antigues ni a les noves muralles (perifèries edificades) sinó que engloba espais no urbanitzats però en canvi valuosament urbans. Teoritza sobre el paper dels espais lliures, dels espais paisatgístics, de la conservació i defensa de la natura en funció dels usuaris ciutadans. S'ha convertit doncs en un urbanisme extens, que no ha perdut res del que tenia, no ha envaït dominis de cap altra disciplina, però sí que ha passat a tractar des del seu camp específic fenòmens territorials que abans no contemplava.

3. L'URBANISME COM A PRÀCTICA I EL PLANEJAMENT AL TOMBANT DE SEGLE

La traducció pràctica del pensament urbanístic sobre el territori és el planejament. L'actuació de l'urbanisme, és a dir, la realització de l'urbanisme es fa mitjançant els plans. Els plans són la concreció, a mig camí entre el pensament

i la pràctica, de la teoria urbanística per a un cas territorial concret. Sense plans l'urbanisme fóra una simple constatació científica; sense urbanisme no hi podria haver plans.

Quan, en el panorama que dibuixa aquest article, passem de l'urbanisme al planejament és que estem passant de les consideracions *ad extra* a les visions professionals *ad intra*. Deixar testimoni i opinió sobre les tendències de l'urbanisme-planejament en el present tombant de segle serà l'objectiu de la tercera part d'aquest escrit.

El pla és abans que cap altra cosa un raonament lògic, personal, de qui intenta establir un quadre de circumstàncies "harmòniques" que retoquin les circumstàncies "conflictives" que envolten el conjunt social. El pla condiona el canvi només de les premisses territorials: no té poders per a anar més enllà. En aquesta determinació, però, els ingredients ideològics són forts i abundants, i radiquen sobretot en la prèvia valoració que cal fer dels adjectius "conflictiu i "harmònic".

És clar que simultàniament es dona un altre rostre del planejament, ara com una pràctica històrica, com a traslluïment d'una demanda social consensuada, i l'única que pot donar validesa i legitimitat al procés racional de redacció del pla.

Finalment, un pla és encara una consolidació jurídica, com una llei particular, general com a instrument però particular en l'abast territorial, que converteix en norma allò que el grup social ha vist "que era bo", en paraules del llibre del Gènesi.

Cada una de les tres accepcions és implícita en un pla. Només és complet si efectivament hi són totes tres.

Aquesta concepció del planejament com un procés ordenat i metòdic ha portat arreu, però excepcionalment a Espanya, a una canonització del document i a una enorme exigència en el seu abast. Precisament, per a assegurar que l'abast i la concreció del detall fossin exhaustius, s'ha fet clàssica la idea -d'altra banda i a primera vista, totalment racional i lògica- de l'anomenada "piràmide" o "cascada" dels plans urbanístics. Les expressions signifiquen l'existència d'uns nivells "estàndard" de planejament, cadascun dels quals detalla el superior, de major àmbit i autoritat però més imprecís degut a l'extensió; alhora és detallat al nivell superior que abastaria només una part, territorial o temàtica. Així, la cadena: pla general, pla parcial, pla especial, projecte executiu.

La "canonització", tant dels continguts com de la divisió en nivells de planejament, ha fet la seva tasca des dels últims anys cinquanta³ i ha servit, en un context més aviat anàrquic, només regit pel dret de propietat salvatge i l'afany especulatiu, per a infondre l'esperança d'un ordre i per a fer penetrar en la consciència social les limitacions del dret de propietat immobiliària i també la primacia de la ciutat com un afer d'interès públic.

Això no obstant, les noves situacions pròpies de l'urbanisme extens que he exposat als dos epígrafs anteriors han fet impacte en la teoria clàssica del

3. La primera Llei espanyola d'Urbanisme és del 12 de maig de 1956.

planejament i penso que cal començar la recerca per a anar molt aviat a una nova cultura del pla urbanístic.

L'única certesa heretada és la necessitat i la ineluctabilitat del planejament. La nova dimensió de la ciutat, la ciutat metropolitana, des d'ara més arxipèlag que no pas continent ferm i delimitat; la ciutat des d'ara difusa sobre un territori extens; les perifèries peri-urbanes des d'ara convertides en parts diferencials però substantives de la metròpoli, etc. Tot plegat són senyals dels temps que cal escoltar i que en encaixar-los en el planejament necessari aniran donant la mida de com haurà d'ésser la nova cultura dels plans urbanístics contemporanis.

Per a ajudar a una conversió així s'han manifestat ja algunes realitats com a signes del temps en què vivim i en què molt probablement viurem. Un d'ells, molt important, és que ja no hi pot haver –predeterminadament– una part de ciutat de primera i unes altres de classe inferior. El principi metropolità d'homogeneïtat en els mínims d'urbanitat⁴ ho exigeix. Més transcendental, pel que fa als canvis requerits, és el rebuig, l'abandó o la superació –segons qui en parli– del sistema escalat de planejament. La crítica en aquest cas ha vingut concretíssimament del camps dels arquitectes i a Catalunya hi ha un nom i un escrit que assenyalen la publicitat d'aquest pensament-sentiment [12].

De sempre, al camp de l'urbanisme hi ha hagut una qüestió debatuda sobre l'especificitat dels plans al costat dels projectes. Per dir-ho molt abreujadament, els plans contenen determinacions funcionals i estructurals que són mediatas, ja que només els projectes, de realització immediata (és a dir sense necessitat de cap procés intermedi) poden arribar al final que es la formalització de la ciutat.

A l'article esmentat, hom parla d'urbanisme quantitatiu per a referir-se als plans i d'urbanisme qualitatiu per a caracteritzar els projectes que conformen la ciutat: les ciutats són, en darrer terme, fetes amb arquitectures i per tant les arquitectures són les que fan les ciutats.

“Rebus sic stantibus”, és obvi que els urbanistes-arquitectes se sentin insatisfets amb la contenció que imposa l'actual protocol basat en la “cascada” dels diferents plans. A més, cal dir-ho tot, els exemples recents del “decenni miraculós” barceloní abonen la tesi a favor dels projectes. Si l'urbanisme a més de ciència i tècnica també és un art de la composició de l'entorn (ja he dit que actualment cal englobar urbanisme i paisatgisme en un mateix sac), només amb la incidència directa sobre la forma urbana es farà sentir la seva capacitat d'expressió, és a dir artística.

Per tant, els plans seran alhora mediatos i immediats., és a dir, tindran determinacions-marc (més quantitatives que qualitatives) i alhora accions puntuals formalitzades i formalitzadores dels seus respectius entorns. Aquestes darreres aniran –van– forçosament emmarcades en les decisions globals d'un pla superior

4. Urbanitat és emprat aquí com una nova accepció del mot, que fa referència a la presència dels anomenats valors urbans, la continuïtat dels quals caracteritza la nova ciutat estesa i difusa, en lloc del vell criteri basat en la continuïtat edificada.

o fins i tot del mateix pla. Seria, com ha fet sempre l'art de la guerra, barrejar les grans estratègies amb accions tàctiques puntuals que donin resultats immediatament tangibles.

Una tal barreja és la ruptura que els nous plans demanen. D'una manera encara no institucionalitzada s'està fent a molts llocs. Els anomenats plans estratègics, voluntaristes i fora de tota legislació que els empari en són un exemple. Els governants municipals, cada cop menys s'accontenten amb tenir una programació i prou, sinó que volen un repertori d'accions i d'omissions actives –defenses– a la mida de llur pressupost com a mínim. Alguns denunciaran l'heterodòxia de tal barreja però cal pensar que són les necessitats les que configuren les institucions i no al revés.

Un tercer “senyal del temps”, que fa impacte en l'actual i depassat sistema de planejament, assenyala la interferència cada cop més desitjada i estesa de les esferes pública i privada en la gestió dels plans urbanístics.

Per a centrar altre cop abreujadament la qüestió per a lectors no experts, explicaré que el contingut del pla sempre és alhora normatiu i reglamentari per a delimitar l'actuació privada en la construcció de la ciutat i alhora programàtic, encarat a la gestió pública i a l'ordenació dels projectes necessaris que facin realitat el pla.

El segon aspecte o component –el vessant programàtic dels plans– ha estat durant molts anys negligit, i així és com alguns han parlat amb tota raó de l'urbanisme negatiu, eminentment prohibitiu; mentre l'urbanisme plenament positiu quedava per fer. Aquesta ha estat la raó del descrèdit de l'actual sistema de planejament –alguns en diuen per extrapolació el descrèdit de l'urbanisme– i com es justifica una nova “cultura dels plans”.

Si la introducció de l'actuació saltuària o de guerrilles que he exposat més amunt comença a afeblir aquesta crítica, també he de dir que el vessant econòmic, tan important a l'hora de la gestió, en sent favorablement les repercussions immediates. En el sistema actual de repartiment del “pastís” estatal entre les diverses administracions d'aquest nostre complicadíssim Estat de les Autonomies, tothom sap que la porció gestionada directament pels municipis és força petita. És a dir, que es fa difícil portar endavant l'urbanisme qualitatiu (recordem-ho, el que construeix la cara visible de la ciutat) a càrrec dels cabals municipals. Per això arriba tan a punt la col·laboració privada.

Recentment hom ha parlat –escandalosament per a alguns– de l'urbanisme com a negoci. No pas com un elogi de les situacions especulatives passades (i presents?)⁵ sinó com a programa d'una nova forma de gestionar la construcció de la ciutat. Tot començà amb l'arribada dels *sponsors* al camp de l'urbanisme, es consolidà entre nosaltres durant la preparació olímpica de Barcelona i ara ja és moneda corrent fins i tot en alguns petits ajuntaments.

5. És paradigmàtica en aquest punt la pel·lícula *Le mani sulla Città* de Francesco Rosi, estrenada a Itàlia l'any 1963.

Com en el lema de l'Orde britànic de la Jarretera, "*honni soit qui mal y pense*". Vull dir que defenso les col·laboracions econòmiques dels privats en les obres públiques en les quals el preu sigui sempre confessable i lícit. És com un anunci comercial basat en la popularitat de l'obra promoguda i potser també en la satisfacció íntima d'haver col·laborat en una millora que és, a fi de comptes, per a tots els conciutadans. És el que els comerciants i industrials en diuen una operació de prestigi, que és tant com dir de guany difús i potser ajornat.

El que cal, potser, és institucionalitzar mínimament el sistema per tal d'evitar-ne els abusos –la privatització de l'urbanisme– que alguns, amb raó, temen i denuncien com a un perill futur.

Tot plegat seria com una nova forma de recaptació d'impostos, però aquesta voluntària i finalista, que és com dir una manera més optimista, més humana i més agradable d'acomplir els deures socials.

Les institucions jurídiques i entre elles els plans urbanístics, i encara més la llei que regula l'urbanisme i el planejament, sempre són fruit i reflex d'un estat d'opinió i fins i tot de pràctica més o menys marginal. En aquest epígraf he assenyalat els indicis que porten a pensar en una evolució *de facto*, reprimida i ignorada encara per la situació *de jure* vigent.

Cal, doncs, que aquesta formulació sigui cada cop més lúcida per a extreure'n les directrius que hauran de regir els nous plans.

Perquè, ja ho he dit, els plans amb llurs realitzacions són l'única cara visible de l'urbanisme.

4. FINAL

A la primera part d'aquest article, que és una meditació en veu alta, m'ha semblat que calia verificar l'urbanisme extens precisament en allò que pot resultar més incòmode, és a dir, en el possible greuge –si hi fos– degut a la invasió dels camps científics i professionals afectats.

A la segona, calia explicar i convèncer que l'urbanisme clàssic ha desbordat vers un altre de molt més abast disciplinar i també territorial, a causa de l'evolució de la ciutat i de la vida dels ciutadans.

Finalment, el tercer apartat és un recull de premonicions per a preparar l'arribada dels nous plans que molts esperem. Més fàcils, més àgils, mes concordants amb la realitat, sense obrir, però, cap de les esclerxes que el planejament penosament ha hagut d'anar tancant per a vèncer el caos i la indisciplina anteriors.

Tot plegat, crec que ens pot situar al bell mig del panorama que ofereixen avui les arts i les ciències de l'espai humanitzat, que alguns agosaradament en diem urbanisme.

REFERÈNCIES

1. DOXIADIS, C. A. *Arquitectura en transición*. Barcelona, 1963.
- 2.. HAWLEY, *Ecologia humana*. Madrid, 1975.
3. HAGGETT, P. *Locational Analysis in Human Geography*, Londres 1965.
4. HÄGERSTRAND, T. *Innovation Diffusion as a Spatial Process*. Londres i Chicago 1967.
5. ISARD, W. *Methods of Regional Analysis. An Introduction to Regional Science*, Cambridge (Mass.) 1960.
6. FRIEDMANN, J. i ALONSO, W. *Regional Development and Planning*, Cambridge (Mass.), 1964.
7. SECCHI, B. *Analisi delle Strutture Territoriali*, Milà 1965.
8. FRIEDMANN, J. *Regional Development Policy*, Cambridge (Mass.) 1966.
9. RICHARDSON, H. W. *Regional Economics. Location Theory, Urban Structure and Regional Change*. Londres 1969.
10. RIBAS, M. Per un urbanisme mantenible. *Revista de Catalunya*, 58, desembre 1991.
11. RUBIÓ I TUDURÍ, S. i RUBIÓ I TUDURÍ, N. M. *El Pla de distribució en zones del territori català (Regional Planning)*. Generalitat de Catalunya, 1932.
12. BOHIGAS, O. En el pròleg a *Plans i Projectes per a Barcelona, 1981-1982*. Ajuntament de Barcelona, 1983.

(Original rebut per a publicació
el dia 6 de setembre de 1993)